

ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑΣ

τρίτο τέταρτο του
11ου αιώνας μ.Χ.

Η ΔΙΑΣΗΜΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ Η ΟΠΟΙΑ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ, ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΕΡΜΟΥ, ΤΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΌΤΕΡΟ ΔΡΌΜΟ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΌΥ ΚΈΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΠΌΛΗΣ.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η εκκλησία είναι αφιερωμένη στα Εισόδια της Θεοτόκου και εορτάζει την 21 Νοεμβρίου κάθε έτους. Ύστερα από επίμονες ενέργειες του καθηγητού κ. Αμίλκα Αλιβιζάτου, ο ναός το έτος 1931 μ.Χ. πέρασε στην κατοχή του Πανεπιστημίου Αθηνών προς άσκηση των λατρευτικών αναγκών των φοιτητών της Θεολογικής Σχολής των Αθηνών. Έτσι λοιπόν πήρε το όνομα «Ιερός Πανεπιστημιακός Ναός».

ΟΝΟΜΑΣΙΑ

- ▶ Το όνομα της εκκλησίας πιθανότατα προέρχεται από τον κτήτορα του ναού, ο οποίος ως «καπνικάριος» στα χρόνια του Βυζαντίου, εισέπραττε τον αντίστοιχο φόρο οικοδομών. Ο καπνικός φόρος, ήταν ο φόρος καπν οδόχου, αφορούσε δηλαδή τις κατοικημένες οικοδομές, από τις οποίες έβγαινε καπνός από στην εστία που χρησιμοποιείτο για θέρμανση ή μαγείρεμα.
- ▶ Η επικρατούσα ονομασία του ναού ως «Παναγία της Καπνικαρέας» απαντάται σε πολλές ανά τους αιώνες πηγές μεταξύ πολλών ονομάτων, όπως: Καμουκαρέα, Καμηκαρέα, Χρυσοκαμουκαριώτισσα, Καμουχαριώτισσα, Καμκαρέα, Καμουχαρέα, Χαμουκαρέα (από ένα είδος υφάσματος μπροκάρ που πουλούσαν τα γύρω μαγαζιά), Παναγία της Βασιλοπούλας (από την Αθηναία αυτοκράτειρα Ευδοκία), Παναγία του Πρέντζα (από το ομώνυμο οπλαρχηγό του 1821 μ.Χ) κ.ά..

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

- ▶ Ο αρχιτεκτονικός της ρυθμός είναι σύνθετος τετρακίονιος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλο και νάρθηκα καλυπτόμενο με καμάρες.
- ▶ Το ιερό είναι τριμερές, με ημικυκλικές κόγχες, ενώ εξωτερικά οι κόγχες αυτές διαμορφώνονται σε τρίπλευρες αψίδες. Η κεντρική αψίδα του ιερού βήματος είναι μεγαλύτερη και έχει τρίλοβο άνοιγμα, αντί διλόβων των άλλων δύο. Η πολύ καλή κατάσταση διατηρήσεως του πιο γνωστού βυζαντινού μνημείου των Αθηνών, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αρχική καλή κατασκευή του.
- ▶ Αναφέρεται ότι έχει κτιστεί στη θέση παλαιότερης εκκλησίας την οποία είχε ανεγείρει η Αιλία Ευδοκία, Αθηναία σύζυγος του αυτοκράτορα Θεοδοσίου του Μικρού. Η αρχική εκκλησία είχε χτιστεί με τη σειρά της (όπως συνηθιζόταν) πάνω στα θεμέλια αρχαίου ελληνικού ναού, αφιερωμένου σε γυναικεία θεότητα, πιθανότατα την Αθηνά ή την Δήμητρα. Στο ναό βρίσκονται ενσωματωμένα οικοδομικά στοιχεία όπως κίονες με ρωμαϊκά κιονόκρανα και εντοιχισμένα γλυπτά και επιγραφές.
- ▶ Στη βόρεια πλευρά του ναού έχει προστεθεί παρεκκλήσιο με τρούλο, στη μνήμη της Αγίας Βαρβάρας.

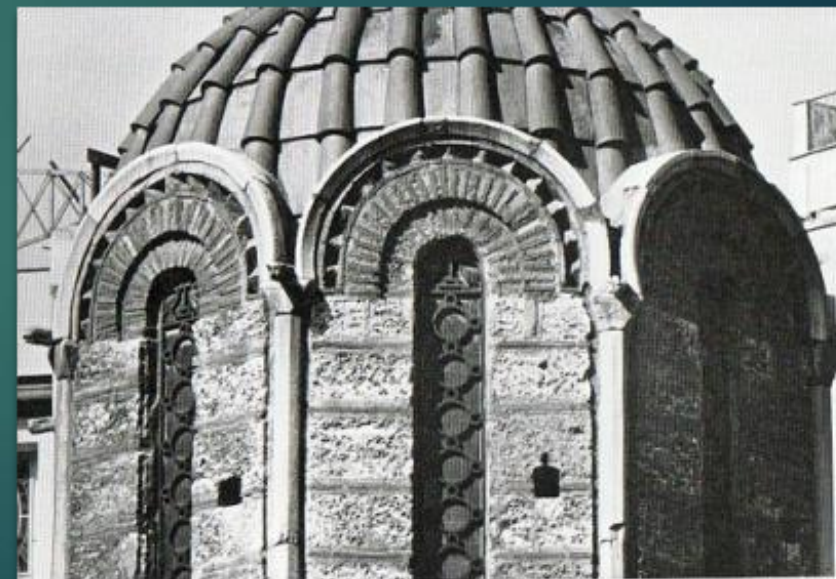
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Ο τρούλλος του ναού είναι αθηναϊκού τύπου, με μαρμάρινα τοξωτά γείσα, προεξέχουσες υδρορροές και μονόλοβα παράθυρα με κιονίσκους που φέρουν καρδιάσχημο φυτικό κόσμημα.

Εσωτερικά οι τέσσερις άνευ βάσεων κίονες και τα κιονόκρανα που στηρίζουν τον τρούλο προέρχονται από παλαιότερα μνημεία, ενώ επιπλέον γλυπτά και επιγραφές άλλων εποχών ενσωματώνονται αρμονικά μέσα στο Ναό.

Συγκεκριμένα:

- ❖ ο βορειανατολικός κίονας έχει κορινθιακό κιονόκρανο, πιθανότατα ρωμαϊκής εποχής,
ο νοτιοανατολικός έχει κορινθιάζον κιονόκρανο ασαφούς χρονολόγησης με οκτώ φύλλα,
- ❖ ο βορειοδυτικός έχει μικρό χαμηλό κορινθιακό κιονόκρανο με τέσσερα φύλλα ακάνθης, πιθανότατα παλαιοχριστιανικό,
- ❖ ο νοτιοδυτικός έχει κορινθιάζον κιονόκρανο μεσοβυζαντινής περιόδου με φύλλα καλάμου.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Στις αρχές του 12ου αιώνα μ.Χ. φαίνεται να προστέθηκε στο οικοδόμημα μία ανοικτή στοά στη δυτική όψη του κτιρίου, η οποία εν συνεχεία κλείστηκε και μετατράπηκε σε εξωνάρθηκα (η εξωτερική στοά στο δυτικό τμήμα του ναού ανάμεσα στο νάρθηκα και το αίθριο). Το χαρακτηριστικό του εξωνάρθηκα αυτού πλην των μονολόβων και διβόλων (παράθυρο με δύο ανοίγματα που απολήγουν σε τόξα) ανοιγμάτων με πεταλοειδή πλίνθινα τόξα, είναι το γεγονός ότι στεγάζεται σε τέσσερις δικλινείς στέγες με μεγάλη κλίση, οι οποίες ζωντανεύουν την ηρεμία του κυρίως ναού.

Στην ίδια εποχή ανήκει και το μικρό πρόπυλο στη νότια πλευρά του ναού, όπου οι δύο κίονες του φέρουν δύο πρώιμα βυζαντινά κιονόκρανα με κομβία λαξευμένα μονογράμματα.

Χρονολογικά, τελευταία ανασκόνηση στην Καπνικαρέα υπήρξε η ανέγερση ενός μονοκώρου παρεκκλησίου στη βόρεια πλευρά του ναού αφιερωμένου στην Αγία Βαρβάρα. Το παρεκκλήσι διαθέτει ξεχωριστό τρούλλο παρόμοιου του κεντρικού ναού με χαμηλότερο ύψος. Η χρονολόγηση του παρεκκλησίου είναι δύσκολη και τοποθετείται στα χρόνια της Φραγκοκρατίας ή Τουρκοκρατίας. Όμως κάποια τμήματά του αναστολικού τοίχου πιθανόν να ήταν σύγχρονα του αρχικού ναού. Βάσει αυτής της διαπίστωσης ανασπύχθηκε η θεωρία, ότι το παρεκκλήσι οικοδομήθηκε στη θέση άλλου κτίσματος, προφανώς της επεκτάσεως του κυρίως ναού.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Το παρεκκλήσι καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς κατά τους αγώνες ανεξαρτησίας των Ελλήνων από τους Τούρκους και ανακατασκευάστηκε εξ' αρχής. Οι εργάτες της εποχής εκείνης προσπάθησαν με εμφανή αδεξιότητα να μιμηθούν τον τρόπο κατασκευής του τρούλου του κεντρικού ναού, και είναι εμφανής η αμελής τοιχοποιία του και η χρήση οδοντωτών γείσων αντί μαρμάρινων.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Για την κατασκευή των τοίχων έχει χρησιμοποιηθεί το πλινθοπερίκλειστο (τρόπος δόμησης κατά τον οποίο ισόδομοι λίθοι πλαισιώνονται από πλίνθους (τούβλα) οριζόντια και κάθετα

τοποθετημένες μέσα στο κόνιαμα των οριζόντιων και κάθετων αρμών, σε μονές ή διπλές σειρές) σύστημα, ενώ στο κάτω τμήμα του κτιρίου υπάρχουν λευκοί λίθοι διατεταγμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζουν σταυρούς.

Η εξωτερικήκόσμηση του ναού είναι σχετικά λιτή.

Υπάρχει περιορισμένη χρήση κουφικών κοσμημάτων (κάποια εκ των οποίων θεωρήθηκαν αναγνώσιμα από τους ειδικούς) και οδοντωτών ταινιών, ενώ τα παράθυρα έχουν πεταλοειδή τόξα.

Η νότια θύρα του κυρίου ναού, σήμερα τοιχισμένη, έχει πεταλόμορφο το τόξο από πώρινους καλολαξευμένους θολίτες και ομόκεντρη οδοντωτή ταινία.

